

Ülkemizde Çeviri Çocuk Edebiyatının Sorunları

Nuran ÖZYER*



Ülkemizde çeviri çocuk kitaplarının sayısı giderek artıyor. Örneğin, 2000’li yılların başında çeviri ve telif kitaplar arasındaki oran yaklaşık % 30-40 çeviri iken, günümüzde tam netleşmiş bir istatistik olmasa da, kitapçılarda gördüğüm ve kendilerinden aldığım verilere dayanarak bu sayıda yükselme olduğunu, çeviri kitapların oranının % 50’ye ulaştığını söylemek mümkün. Bu yüksek oranda, klasik eserlerin çevirilerinin sürekli yeniden basılmalarının, son yıllarda bir hayli popüler olan fantastik, bilim kurgu, polisiye ve macera kitaplarının çevirilerinin basılmasının önemli rolü var. Ne var ki, kitapçıların raflarında duran bu çeviri kitaplar titizlikle incelendiğinde, iyi örneklerin yanı sıra maalesef daha çok kötü örneklerin olduğu ve satıldığı söylenebilir.

Çocuk edebiyatı çevirisinin yetişkin edebiyatı çevirisinden farklılıklar gösterdiğini yadsımak olanaksız. Kitabın yazarı, çizeri, çevirmeni, yayıncısı, editörü çocuk değil de yetişkin, ama okuru çocuk ise, çocuk edebiyatının dolayısıyla çevirisinin de farklılaşması ve bir özel alan çevirisi olması yadsınamaz gerçektir. Çocuk için okuduğu kitabın yazarı, çeviri olup olmadığı, çevirmeni, yayıncısı ya da çevirinin başarılı olup olmadığı hiç önem taşımaz. Onun için önemli olan okuduğu kitaptır, kitabı beğenirse okur, beğenmezse okumaz, bırakır. Bu nedenle çocuk kitabı yazarının olduğu kadar, kitabı çeviren çevirmenin işi de kitabı çocuğa aldırıp, okutmak adına hiç de kolay değildir.

Ülkemizde çeviri çocuk edebiyatının sorunlarının hâlâ çözümlenememesinde bençe üç önemli etken rol oynamaktadır: Çevirmen - Yayınevi - Editör. Bu üç etken içinde en önemlisi ülkemizde çocuk edebiyatı alanında uzman ve doğru çevirmen eksikliğidir. Edebî çeviri bol sabır, zaman ve özveri gerektiren bir iştir. Hobi olarak yapılacak bir uğraş ise hiç değildir. Bizde çoğu edebî çeviriler maalesef hâlâ profesyonel (!) çevirmenlerin elinde. Yazarların aylarını belki de yıllarını vererek büyük bir özveri ve uğraşla yazdığı kitaplar, bu profesyonel (!) çevirmenler tarafından çok kısa süre içinde çevrilerken piyasaya sürülmektedir (üstelik bir de çocuk kitabı ise çevrilecek kitap, çevirmek için nerdeyse bir hafta bile yeterlidir!). Oysa çevirmen, yabancı dilden yaptığı çeviri ile çocuğu, kendi kültüründen çok farklı yabancı bir kültür ve yabancı bir dünya ile tanıştırmaktadır. Bu kadar önemli bir rol üstlenen çeviri kitaplarının, dikkatle incelendiğinde büyük bir kısmı-

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi.

nın genellikle orijinaleri ile hiç ilgisi olmadığı gözlemlenmektedir. Gerçi çocuk edebiyatı çevirilerinin iki farklı toplumun arasında var olan kültürel farklılıklarından dolayı çevirmeni tarafından dil ve biçiminde çeşitli müdahalelere maruz kalması çok doğaldır, hatta bu müdahaleler, kaynak metin ile çeviri metnin ait olduğu toplumlar arasında kültürel farklılıkların çok fazla olduğu durumlarda kendilerini daha çok hissettirirler de, çevirmenin yazarın eserini bir yana bırakıp, Vermeer’in ünlü Skopos kuramına fazlasıyla rahat bir biçim de sırtını dayayıp, yaptığı çeviriyle sanki kitabı yeniden yazar gibi tamamen farklı bir eser yaratması, yapılan çevirinin başarısız olmasının en büyük nedenlerindedir.

Ülkemizde çeviri çocuk edebiyatının temel sorununu sadece çevirmene bağlamak haksızlık olur. Bu sorunda rol oynayan ikinci önemli etken olarak yayıncıları, yayınevlerini gösterebiliriz. Günümüzde devlet sektörünün çeviri sınavından kaldığı ortada. Özel sektör ise -istisnalar mutlaka var- çeviriyi amaç olarak değil de ticari bir kâr aracı olarak görüp, çevrilecek eserin edebî düzeyine değil de çok satar olup olmayacağını ön planda tutarak yaptırdığı çevirilerle, kötü çevirilerin kitapçıların raflarında satılmasına önderlik etmektedirler.

Çeviri çocuk edebiyatının temel sorunlarında üçüncü önemli etkenin yayınevlerindeki editöryel denetlemenin eksikliğinde, hatta bazen tamamen yokluğunda olduğunu söyleyebilirim. Ülkemizde çocuk ve gençlik edebiyatı editörlüğü maalesef hâlâ örneğin Avrupa ülkelerinde olduğu gibi gelişmiş bir durumda değil. Çocuk ve gençlik edebiyatı alanında ciddi ve yetkin bir editörden yoksun olan yayınevlerinin yayımladığı çevirilerin başarılı olamayacağı yadsınamaz bir gerçektir. Yayınevlerinde çevirilerin çocuk edebiyatı alanında yetkin bir editör tarafından orijinali ile karşılaştırılmadan, titiz bir incelemeye tabi tutulmadan yayımlanması, çeviri çocuk edebiyatının niceliğini yükseltirken, niteliğini düşürmektedir.

Bu sorunları aşmak kolay olmasa da imkânsız değil. Öncelikle yapılması gereken en önemli husus ülkemizde çocuk edebiyatı alanında giderek güçlenen yayıncılık sektörünün, çevrilecek eserlere de telif eserler kadar önem vermesidir. Çevrilen eserin bilimsel ya da teknik bir eser değil, edebî bir eser olduğu unutulmamalıdır. Bilim ve teknik alandaki çevirilerde çevirmenin söz konusu yabancı dili iyi bilmesi yeterlidir, çünkü bu alandaki çevirilerde en önemli kriter çevirinin “doğru” yapılmasıdır. Oysa edebî bir eserin çevirisinde, çevirmenin sadece söz konusu yabancı dili iyi bilmesi yeterli olamaz. Başarılı bir edebî eser çevirisinde, çevirmenin kaynak ve hedef dili çok iyi bilmesinin yanı sıra, eserin yazarını, edebî kişiliğini, üslup özelliklerini, içinde yaşadığı kültürü ve hatta diğer eserlerini de iyi tanınması gerekir. Yetişkin edebiyatının çevirisinde, çevirinin en önemli sorunu olan “nasıl” sorusuna ben mümkün olduğunca metne sadık kalarak çevrilmesi yanıtını verenlerdenim. Ancak çocuk edebiyatında yukarıda da değindiğim gibi okurun çocuk olması ve metinler arasındaki kültürel farklılıklar nedeniyle çevirmenin çocukları düşünerek metne müdahaleleri doğaldır, ama bu müdahaleler çevirmenin istediği gibi orijinal metni bir yana bırakıp yeni bir eser yaratacak kadar da olmamalı. İşte bu nedenle yazar yaşıyorsa çevirmen - yazar iş birliği ile editör - çevirmen iş birliği asla göz ardı edilmemelidir.

Ülkemizde edebî çevirinin maalesef ne maddi ne de manevi bir karşılığı var. Diyelim ki, alanında uzman bir çevirmen yayınevine çevirdiği bir kitapla gitti. Yayınevinin ilk

merak ettiği maalesef çevirinin kalitesi olmayıp, çeviri basılırsa ne kadar satış yapacağıdır. Diyelim ki, yayınevi çevirinin basılmasına karar verdi, tüm zamanını, çalışmasını ve sabrını çeviriye adanmış, alanında uzman çevirmenin yaptığı başarılı çeviri karşılığında alacağı ücreti burada telaffuz bile edemiyorum. Yurt dışında bir meslektaşına çeviri bir kitap karşılığında alınan ücreti söylediğimde nutku tutulmuş, “olamaz, lütfen, bunu sakın yüksek sesle söyleme, çok, çok kötü” demişti. Yayıncılık sektörü, genellikle çevirilerin ken-dileri için büyük sorun olduğunu belirtir, ama nedense çevirmen için verecekleri ücreti hak ettikleri ölçüde vermeyi bir türlü düşünemez! Madden ve manen yeterli desteği ve değeri göremeyen alanın da uzman, doğru çevirmenleri çeviri yapmaktan uzaklaştırıp başka alanlarda çalışmaya yönlendiren bu koşullar, piyasadaki kalitesiz, kötü çevirilerin satılmasının önemli nedenidir. Bunu engellemek ise çeviri eylemini daha ciddi ele almaları gereken yayıncılara düşmektedir.

Bu durumda kitapçıların raflarında çocuklara satılan kötü çevirilere dur diyecek en önemli merci yayıncılık sektörüdür. Yayıncılar, alanında uzman bir çevirmene hak ettiği maddi ve manevi desteği verir, çevrilen metni ciddi bir editöryel denetimden geçirerek yayınlarsa, çeviri çocuk edebiyatının sorunlarını büyük ölçüde çözmüş ve çocuk okurun nitelikli çeviri kitaplarla buluşmasına hizmet etmiş olacaklardır. Daha da önemlisi, yayımladıkları nitelikli çeviri kitaplarla yabancı / öteki bir dünya ve yabancı / öteki bir kültürle karşılaşacak olan çocuklarımızın, yabancıyla/ötekiyle doğru ve objektif bir biçimde karşılaşmalarına hizmet ederlerken, onların okuma alışkanlığı edinmelerinde de önemli rol oynayacaklarına inanıyorum.



Resim: Nurten Deliorman